

Nowe stada żubrów w województwie zachodniopomorskim rok po utworzeniu

---

Jacek Kaliciuk³, Dariusz Wysocki³, Andrzej Bereszyński², Magda Tracz¹, Maciej Tracz¹

¹ Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze, ztp@ztp.org.pl

² Instytut Zoologii Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, stobnica@o2.pl

³ Uniwersytet Szczeciński, Katedra Anatomii i Zoologii Kręgowców, darekw@univ.szczecin.pl

New free-range European bison herd in Zachodniopomorskie voivodship one year after establishing

Two free-range European bison herd established in 2008 in Forest Districts Łobez and Dobrzany at a distance of 14 km from each other, after 10 months living in the wild have merged into one group and occupied the poor boric habitat in the Drava River sandur - Forest District Drawsko - leaving the area of the fertile forest habitat of Ińskie Lakeland. Among 7 cows of childbearing potential 5 calves were born and at least 3 of them survived at least 3 months. Monitoring of stocks is hampered by high failure of Vectronic Aerospace GPS telemetry collars, which operates an average of 4 months, although they should work 2 years.

Wstęp

W wyniku realizacji projektu „Program ochrony żubra w Polsce: rozwój i ochrona stada zachodniopomorskiego” Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze utworzyło w 2008 r. dwa nowe stada żubrów. Do dwóch czterohektarowych zagród adaptacyjnych, zlokalizowanych w Nadleśnictwie Łobez i Dobrzany (w odległości 14 km jedna od drugiej i 38 km od arealu stada w Nadleśnictwie Mirosławiec) w marcu i kwietniu 2008 r. zostały przywiezione zwierzęta – po 6 krów i 2 byki do każdej zagrody. Wszystkie samice pochodziły z Białowieży, a samce z ośrodków w Niepołomicach i Pszczynie. W stadzie dobrzańskim znalazły się krowy w wieku 1 roku (1), 2 lat (2), 3 lat (1), 8 lat (1), 9 lat (1) oraz byki w wieku 3 lat i 1 roku. Stado łobeskie utworzyły krowy w wieku 2 lat (2), 3 lat (2), 5 lat (1), 6 lat (1) oraz byki w wieku 3 lat i 1 roku. W czerwcu 2008 r. - po trzech miesiącach aklimatyzacji żubry zostały uwolnione z zagród.

Areały letnie i zimowe

Stado w Nadleśnictwie Dobrzany do września 2008 r. zajęło rewir o powierzchni nie większej niż 3000 ha wokół zagrody adaptacyjnej, natomiast stado z Nadleśnictwa Łobez wywędrowało do sąsiedniego Nadleśnictwa Drawsko na teren poligonu wojskowego i zajęło rewir znacznie większy.

Po trzech pierwszych miesiącach od uwolnienia żubrów wydawało się, że zdecydowanie lepszym miejscem wsiedlenia jest Nadleśnictwo Dobrzany – teren położony na żyznych morenach, pokryty lasami liściastymi i mieszanymi z dużym udziałem żyznych i kwaśnych buczyn. Żubry poruszały się w tym okresie na niewielkim terenie około 2 tys. ha i nie opuszczały lasu.

Stado z Nadleśnictwa Łobez w tym samym czasie wędrowało pomiędzy lasami Nadleśnictw Łobez i Drawsko, wychodziło też często na pola, a we wrześniu 2008 r. zajęło duży rewir (około 10 tys. ha) na poligonie wojskowym, po którym regularnie się przemieszczało. Wschodnia część Nadleśnictwa Łobez, gdzie była usytuowana zagroda adaptacyjna i zachodnia część Nadleśnictwa Drawsko, gdzie żubry wywędrowały, to ubogie tereny sandrowe z dominacją borów i przewagą sosny w drzewostanach.

Zachowanie stad pierwszego lata po uwolnieniu zdawało się potwierdzać preferencje żubrów w polskiej części Puszczy Białowieskiej, gdzie zwierzęta wybierają siedliska lasowe, drzewostany liściaste i mieszane.

Jednak jesienią i zimą sytuacja odwróciła się. Stado w Nadleśnictwie Drawsko nadal poruszało się w swoim utworzonym późnym latem rewirze, natomiast stado z Nadleśnictwa Dobrzany zaczęło podejmować dalsze wędrówki i regularnie zaczęło żerować na polach uprawnych. Żubry w Nadleśnictwie Drawsko od chwili rozpoczęcia zimowego dokarmiania zaczęły korzystać z wykładanej karmy i ograniczyły wędrówki do terenów sąsiadujących z paśnikiem. Stado w Nadleśnictwie Dobrzany wyraźnie unikało paśników i wykładana w nich karma zjadana była przez zwierzynę łowną. Wykładanie karmy poza paśnikami powodowało najczęściej opuszczenie terenu przez żubry. Taka

„ucieczka przed jedzeniem” trwała do stycznia. Wtedy żubry zaakceptowały ustawione koryto z owsem i burakami. Zaczęły regularnie odwiedzać to miejsce, chociaż cały czas równie chętnie żerowały na polach, głównie na niewielkim poletku mieszanki traw i koniczyny pod wsią Biała.

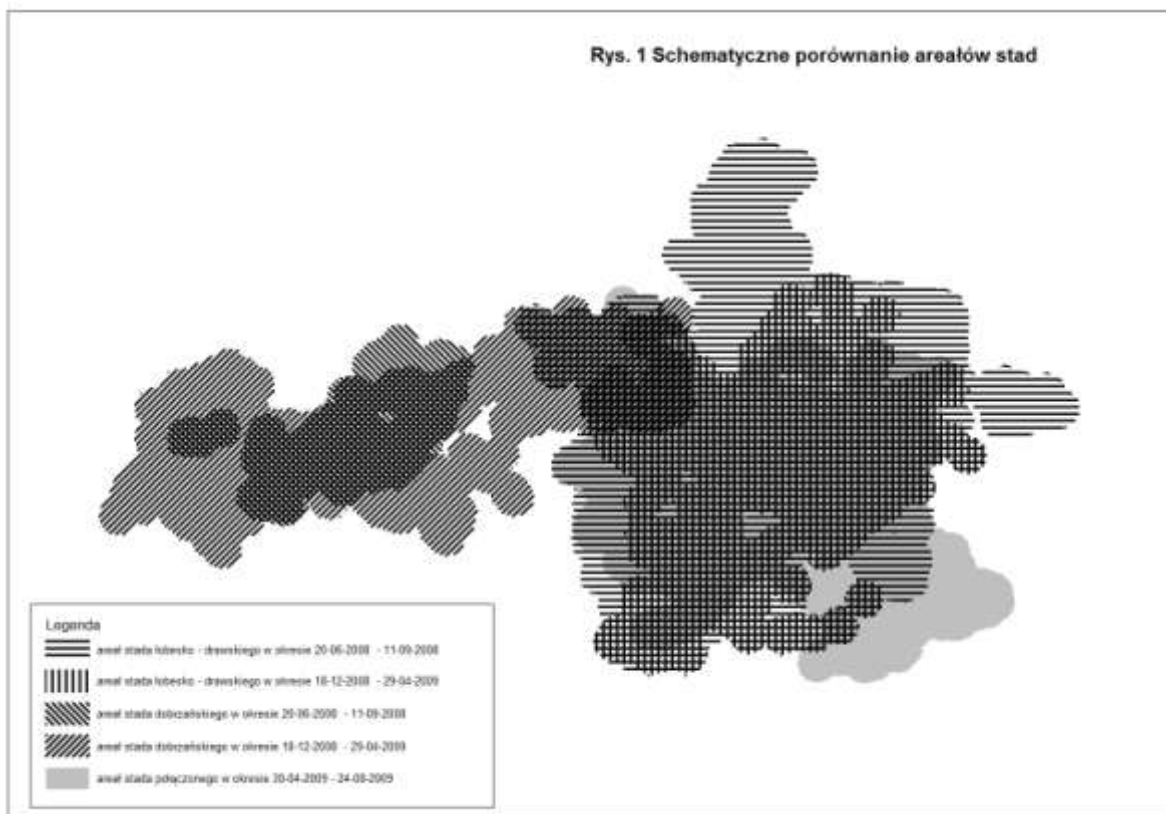
Od grudnia 2008 do kwietnia 2009 żubry dobrzańskie zajęły areał prawie trzykrotnie większy niż latem rozciągnięty w kierunku wschód-zachód na przestrzeni 16 km. Od stycznia zaczęły podejmować wędrówki w kierunku wschodnim i dwukrotnie wkroczyły w granice areału drugiego stada. Z analizy danych telemetrycznych GPS obu stad wynikało, że po napotkaniu świeżych śladów miejscowych żubrów, stado dobrzańskie cofało się na swoje tereny. Takie zachowanie było bardzo obiecujące z punktu widzenia celów projektu. Utrzymanie niewielkich ale niezależnych stad żubrów w stosunkowo niewielkiej odległości, pozwalającej na łatwą wymianę genów w wyniku wędrówek byków, byłoby optymalnym scenariuszem rozwoju populacji żubrów. Niestety trzecia wycieczka żubrów dobrzańskich do Nadleśnictwa Drawsko zakończyła się spotkaniem stad i trwałym połączeniem obu grup. Dość niespodziewanie żubry wybrały jako swój stały rewir ubogie siedliska borowe na sandrze Drawy. W okresie od połączenia stad 30 kwietnia 2009 roku do sierpnia 2009 r. ani razu nie podejmowały prób przejścia do żyznych lasów Nadleśnictwa Dobrzany.

Zestawienie wielkości areałów stad przed i po połączeniu przedstawia tabela 1, a kształty i położenie wzajemne rewirów obrazuje rysunek 1.

Tabela 1 Porównanie wielkości areałów stad

Analizowany przedział czasowy*	areał stada Dobrzany (tys. ha)	areał stada Łobez/Drawsko (tys. ha)
20-06-2008 – 11-09-2008	2	10,7
18-12-2008 – 29-04-2009	5,6	6,6
30-04-2009 – 24-08-2009	7,7 (połączone stada)	

* Wielkość areałów obliczono na podstawie rozkładu danych telemetrycznych GPS. W stadzie dobrzańskim w okresie 11-09-2008 – 18-12-2008 nie działała żadna obroża GPS. Do porównania wielkości areałów przyjęto takie same przedziały czasowe, w których obroże działały w obu stadach.

Na połączenie stad mogły mieć wpływ następujące czynniki:

1. zbyt mała odległość pomiędzy miejscami wsiedlenia (14 km),
2. pochodzenie większości żubrów z jednego ośrodka (Białowieża), wzajemna znajomość poszczególnych osobników i wspólny transport w nowy teren,
3. silne uwarunkowania behawioralne żubrów do życia w dużych ugrupowaniach.

W przypadku nowo utworzonych stad zachodniopomorskich nie można określić, który z czynników wywarł decydujący wpływ. Ze względu na przyszły rozwój populacji żubrów najgorszym byłaby dominacja czynnika nr 3. Dla dużego zwierzęcia jakim jest żubr najtrudniej będzie znaleźć nowe przestrzenie, jeżeli okaże się, że nie uda się pokonać tendencji gromadzenia się żubrów w duże stada, liczące kilkadziesiąt osobników.

Monitoring telemetryczny

W okresie aklimatyzacji w zagrodach w każdym ze stad zostały założone po 3 obroże telemetryczne GPS na dwie dorosłe krowy i jednego dorosłego byka. Zastosowano obroże GPS Plus Vectronic Aerospace. Obroża tego typu powinna pracować na zwierzęciu nie krócej niż 700 dni. Niestety obroże założone na żubry zachodniopomorskie pracowały dużo krócej, a pierwsza przestała przysyłać dane jeszcze przed uwolnieniem żubrów z zagrody adaptacyjnej. W ramach gwarancji firma Vectronic Aerospace dostarczyła 6 zamiennych obroży, te jednak po założeniu na zwierzęta pracowały jeszcze krócej. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że w przypadku pierwszych sześciu obroży, przyczyną usterek nie były uszkodzenia spowodowane przez zwierzęta. W trakcie akcji wymiany udało się zdjąć 2 nie działające obroże. Przyczyną usterek było przełamanie kabli zasilających, biegnących wewnątrz pasa obroży od baterii do modułów pomiarowych. Jest to ewidentny błąd konstrukcyjny. W partii obroży dostarczonych na gwarancji przewody zasilające zostały dodatkowo wzmocnione, ale mimo tego obroże wyjątkowo szybko przestawały funkcjonować. Dodatkowo wprowadzono wyjątkowo nietrafiony system mocowania modułu pomiarowego do pasa, co powoduje, że żubry urywają cały element pomiarowy. Żywotność zastosowanych na żubrach obroży została przedstawiona w tabeli 2.

Tabela 2 Okresy pracy obroży telemetrycznych

Nr obroży	I partia obroży						II partia gwarancyjna					
	5695	5694	5693	5690	5687	5689	6337	6328	6326	6322	6059	6329
Czas działania (dni)	116	403	125	154	190	27	10	48	23	151	100	>256*

* obroża działa

Przez złą jakość i niską żywotność sprzętu nie ma ciągłości w danych telemetrycznych zbieranych podczas projektu. W stadzie dobrzańskim jesienią 2008 r. przez 3 miesiące nie działała żadna obroża, a był to ciekawy moment zmiany rewiru z letniego na zimowy i znacznej ruchliwości tego ugrupowania. W drugim stadzie udało się zachować ciągłość danych.

Telemetria GPS jest niezbędnym narzędziem, pozwalającym sterować rozwojem stad w nowym terenie. Bardzo istotnym elementem działań na rzecz podniesienia wiedzy i akceptacji o wolnych żubrach jest bieżące informowanie zarządców terenu o miejscach pobytu stad. Jest to możliwe jedynie w przypadku regularnie spływających danych z pomiarami pozycji żubrów. Sprawnie działające obroże GPS przysyłające na bieżąco dane (GSM, GPRS lub satelitarnie) to podstawowe narzędzia, dzięki którym możliwy będzie rozwój populacji żubrów na terenach, gdzie do tej pory nie występują. Tylko dzięki teledzielnictwu GPS możliwe będą działania podejmowane w celu minimalizacji szkód od żubrów, takie jak na przykład płoszenie z cennych upraw rolnych.

Ponieważ dostępny sprzęt jest drogi i zawodny, podjęto prace nad prototypem bardziej niezawodnej obroży GPS dla dużych zwierząt.

Rozrost stada

W 2008 roku teoretycznie do rozrodu mogło przystąpić 7 dorosłych krów. Do 24 sierpnia 2009 r. cielęta urodziło 5 samic – 2 z ugrupowania dobrzańskiego i 3 z łobesko-drawskiego. Pierwszy poród odbył się 4 czerwca i kolejne do połowy lipca. Nie wiadomo czy pierwsze urodzone na nowym terenie cielę żyje, wiadomo natomiast, że nie żyje cielę urodzone jako drugie. Przyczyna śmierci nie jest znana. Trzy kolejne cielęta chowają się dobrze, a z obserwacji stada wynika, że można spodziewać się jeszcze jednego porodu.

Matką pierwszego żubra urodzonego w Ostoi Inńskiej jest krowa po ciężkich przejściach. W listopadzie 2008 r. od stada dobrzańskiego odłączyła się jedna samica i wkrótce potem zaczęła krążyć informacja o zabiciu żubra przez kłusowników. W marcu 2009 r. okazało się, że pojedynczy żubr przebywa samotnie w rejonie byłej zagrody aklimatyzacyjnej. Wkrótce na śniegu odtropiono mocno kulejącą krowę. 24 marca samica to obserwowana była razem ze stadem. Okazało się, że na nodze ma zaciśnięty urwany wnyk. Udało się ją położyć i wnyk został zdjęty. Krowa ta w chwili immobilizacji była w bardzo złej kondycji jednak po zdjęciu wnyka szybko zaczęła odzyskiwać sprawność, co można było śledzić dzięki obroży GPS, założonej podczas zabiegu. Trzymała się jednak poza stadem i pozostała na terenie Nadleśnictwa Dobrzany, gdy siedem pozostałych żubrów wywedrowało 30 kwietnia 2009 r. do Nadleśnictwa Drawsko. Cielę urodziło się na terenie Nadleśnictwa Dobrzany, a moment porodu i pierwsze tygodnie życia małego byczka mogły być szczegółowo monitorowane dzięki obroży telemetrycznej. Niestety obroża przestała nadawać po niecałym miesiącu od urodzenia cielaka i od tego czasu nie ma o nim żadnych informacji. Jego matka przebywa stale w Nadleśnictwie Dobrzany, jest niezwykle ostrożna, trzyma się najbardziej niedostępnych miejsc i sporadycznie wychodzi na otwarte przestrzenie. Rozważana jest możliwość ponownego wsiedlenia kilku żubrów do tego kompleksu leśnego albo odłowienie i przesiedlenie tej krowy do stada drawskiego.

Podsumowanie

Dwa stada żubrów utworzone w 2008 r. w Nadleśnictwach Łobez i Dobrzany w odległości 14 km od siebie, po 10 miesiącach bytowania na wolności połączyły się w jedno ugrupowanie i zajęły rewir położony na terenie ubogich siedlisk borowych na sandrze Drawy w Nadleśnictwie Drawsko, opuszczając żyzne siedliska lasowe na Pojezierzu Inńskim. Z 7 samic zdolnych do rozrodu urodziło się 5 cieląt, z których 3 miesiące przeżyły co najmniej 3. Monitorowanie stad utrudnione jest przez wysoką zawodność obroży telemetrycznych GPS Vectronic Aerospace, które funkcjonują średnio 4 miesiące, chociaż powinny działać 2 lata.

Prace realizowane są przy finansowym wsparciu Fundacji Ekofundusz i Banku PEKAO SA.